

**rijksuniversiteit
groningen**

**faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen**

**Zwijgen of Begeleiden? Een Thematische Analyse van Zedelijkheid en Kuisheid in
Katholieke Tijdschriften Geschreven voor Onderwijzers Tussen 1914 en 1960**

Student: C. van der Meer (S4758722) C.van.der.meer.2@student.rug.nl

Begeleider en eerste beoordelaar: B. (Bente) Ooms onder leiding van dr. B. (Brenda) Bartelink
en dr. S. (Sanne) Parlevliet

Tweede beoordelaar: dr. B.J.A. (Barry) de Groot

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen Masterscriptie Orthopedagogiek
Januari 2026

Aantal woorden: 10976

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de scriptie *Zwijgen of Begeleiden? Een Thematische Analyse van Zedelijkheid en Kuisheid in Katholieke Tijdschriften Geschreven voor Onderwijzers Tussen 1914 en 1960*. Deze scriptie is geschreven voor de master ‘Orthopedagogiek’ aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Er is aan dit onderzoek gewerkt in de periode van maart tot december 2025.

Bij het zoeken naar een geschikt onderwerp voor mijn masterscriptie kwam ik een tijdschrift tegen waarin het katholieke geloof in verband werd gebracht met seksuele voorlichting. Ik ben zelf niet met een specifiek geloof opgegroeid. Daarom leek het mij interessant om mij te verdiepen in het katholieke geloof en meer te weten te komen over de religieuze denkwijzen. Tijdens het zoeken naar een onderwerp kwam ik in een tijdschrift de begrippen kuisheid en zedelijkheid tegen. In eerste instantie wist ik niet wat deze begrippen inhielden, maar al snel leek het mij interessant om hier meer over te weten te komen. In mijn bachelor scriptie heb ik een historische vergelijking gedaan en geschiedenis heeft mij altijd aangesproken. Daarom wilde ik graag kijken naar hoe zedelijkheid en kuisheid zich in het verleden hebben ontwikkeld.

Ik wil mijn scriptiebegeleidsters, PhD-student Bente Ooms, dr. Sanne Parlevliet en dr. Brenda Bartelink bedanken voor het geven van feedback en het helpen met het geven van sturing.

Daarnaast wil ik mijn proeflezer Anan de Jong bedanken voor het verbeteren van de geschreven tekst.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Claudia van der Meer
Marrum, 5 december 2025

Abstract

This research aims to see how chastity and morality is represented in the magazine *Ons eigen blad* written for monastic educators. For this purpose, two time periods were compared with a thematic analysis, namely 1914-1924 and 1950-1960. These periods were compared with each other because of social changes in the society surrounding sexuality and the catholic religion.

This research answers the question: *What was the role of the concepts of chastity and morality in magazines for catholic schools and monasteries during the periods 1914–1924 and 1950–1960*’.

In summary, the analysis revealed that despite major historical and societal changes, there remains clear continuity in the thinking in this magazine regarding morality and chastity. In both periods, the importance of virtues is discussed, substantive education is emphasized, and educators play a significant role by setting an example.

Key words: chastity, sexual morality, virtues

Samenvatting

In dit onderzoek wordt gekeken naar hoe zedelijkheid en kuisheid worden gepresenteerd in het tijdschrift *'Ons eigen blad'*, geschreven voor katholieke onderwijzers. Hiervoor zijn twee tijdsperiodes vergeleken met behulp van een thematische analyses, namelijk 1914-1924 en 1950-1960. Er wordt naar deze periodes gekeken vanwege de maatschappelijke veranderingen in de samenleving rond seksualiteit en de katholieke religie. Dit onderzoek beantwoordt de vraag: *Wat was de rol van de begrippen kuisheid en zedelijkheid het tijdschrift 'Ons eigen blad' geschreven voor katholieke scholen en kloosters in de tijdsperiode 1914 tot 1960?* Samenvattend bleek uit de analyse dat er een duidelijke continuïteit is te zien in het denken over zedelijkheid en kuisheid. In beide periodes wordt het belang van waarden en karaktereigenschappen besproken, wordt de vorming van het innerlijk benadrukt en spelen onderwijzers een belangrijke rol door het goede voorbeeld te geven.

Trefwoorden: kuisheid, seksuele vorming, deugden

Zwijgen of Begeleiden? Een Thematische Analyse van Zedelijkheid en Kuisheid in Katholieke Tijdschriften Geschreven voor Onderwijzers Tussen 1914 en 1960

De afgelopen jaren is er in Nederland steeds meer discussie over de “Week van de Lentekriebels”, een voorlichtingsweek op basisscholen over vriendschap, relaties en seksualiteit (Kwint, 2025). Eén van de kritische stemmen in dat debat is afkomstig van de katholieke stichting *Civitas Christiana*, die deze voorlichting ziet als een gevaar. De stichting vreest dat kinderen worden geseksualiseerd en dat er wordt aangezet tot pedofilie (NOS, 2025). Bovendien benadrukt de stichting dat kinderen door deze voorlichting met seksuele concepten in aanraking komen waar ze nog niet klaar voor zijn (NOS, 2025). Deze overtuiging is gebaseerd op het idee van het kind als onschuldig en niet-seksueel die beschermd moet worden tegen seksuele informatie (Angelides, 2019; Robinson & Bengtsson, 2024).

Onderzoek van Krebbekx (2025) geeft aan dat tegenstanders van de Lentekriebels het kind zien als een onschuldig, niet-seksueel wezen en dat het kind beschermd moet worden tegen seksuele begrippen. De controverse rond de *Week van de Lentekriebels* laat zien dat thema's als relaties en seksualiteit nog steeds beladen onderwerpen zijn in bepaalde delen van de hedendaagse samenleving. Van Ussel (1968) beschrijft al in de achttiende eeuw een verpreutingsproces, waarbij onwetendheid werd gezien als bescherming tegen onzedelijkheid. Deze discussie draagt bij aan de vraag hoe in het verleden werd omgegaan met thema's als seksualiteit en welke morele waarden daarbij richtinggevend waren.

Seksualiteit wordt al lange tijd beschouwd als een gevoelig thema en volgens Röling (1994) speelt religie hierbij een belangrijke rol. Zo zijn binnen het katholieke geloof de waarden kuisheid en zedelijkheid van belang, waarbij terughoudend wordt gesproken over relaties en seksualiteit (Rolies & Van Vught, 1986).

Binnen de katholieke gemeenschap werd lange tijd gezwegen over seksuele voorlichting, vanuit de overtuiging dat onwetendheid bescherming bood en voorlichting slechts in individuele gevallen noodzakelijk was (Röling, 1994). Uit onderzoek van Sauerteig en Davidson (2009) blijkt dat het zwijgen over voorlichting niet alleen het gevolg is van onwetendheid, maar dat het zwijgen ervoor zorgt dat er bewust een taboe wordt gecreëerd. Daarbij kwam aan het einde van de twintigste eeuw binnen de katholieke gemeenschap het besef dat vroegtijdige seksuele voorlichting minder schadelijk was dan de gevaren die voortkwamen uit stilzwijgen en onwetendheid (Sauerteig & Davidson, 2009).

Volgens Sauerteig en Davidson (2009) bleven tot ver in de twintigste eeuw vooral de katholieken tegen het geven van seksuele voorlichting op scholen. Door de scheiding van stromingen in de verzuiling, kregen de katholieke scholen vanaf het begin van de 20^e eeuw, naast de didactische vaardigheden ook de taak om te zorgen voor morele en religieuze vorming, wat binnen de katholieke gemeenschap een centrale rol innam (De Cremer, 2012; Noot, 2010).

In de jaren 20 en 30 werd een scheiding gemaakt tussen de begrippen erotiek en seksualiteit en hierdoor werd de erotiek van jongeren steeds meer geaccepteerd onder de katholieken (Röling, 1994). Seksualiteit werd volgens Röling (1994) verbonden aan het huwelijk en aan voortplanting. Erotiek werd gezien als een geestelijke vorm van liefde, zoals de emotionele en spirituele band tussen twee personen, die hoog gewaardeerd moest worden, mits lichamelijke seksualiteit werd uitgesteld en beheerst (Röling, 1994).

Na de Tweede Wereldoorlog nam de aandacht voor seksuele voorlichting binnen het katholieke geloof toe, onder meer door buitenechtelijke geboorten en geslachtsziekten (Röling, 1994). Tegelijkertijd werd de seksuele moraal strenger bewaakt als reactie op buitenlandse culturele invloeden (Bartelink & Knibbe, 2022). Dit leidde tot een tegenbeweging waarin

katholieke psychiaters en psychologen de negatieve effecten van seksuele onthouding benoemden, zoals neuroses en problemen na het huwelijk, wat zorgde voor meer aandacht voor seksuele openheid in de katholieke media (Bartelink & Knibbe, 2022). Binnen deze relatieve openheid over seksualiteit binnen de katholieke gemeenschap werd in Nederland en België in bredere zin verder versterkt door de seksuele revolutie (Ketting, 1990).

. In 1948 pleit Fortmann, een katholiek priester en psycholoog, voor een nieuwe kijk op seksualiteit. Hiermee was hij één van de belangrijkste personen in het pleiten voor vernieuwing van de katholieke kerk. Fortmann ziet seksualiteit niet als een probleem of zonde, maar als een wezenlijk aspect van het menselijke leven dat kon worden ontwikkeld tot een deugd: kuisheid (Fortmann, 1948). Naast de betekenis van de begrippen wordt ook gekeken naar welk opvoedgedrag met zedelijkheid en kuisheid verbonden is. Ten slotte worden de invloeden op zedelijkheid en kuisheid onderzocht die in de tijdschriften naar voren komen. Dit onderzoek richt zich op de historische en maatschappelijke ontwikkeling van de begrippen kuisheid en zedelijkheid in Nederland en België in de periode tussen 1914 en 1960

In dit onderzoek is gekozen om te kijken naar de periode vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog. De Eerste Wereldoorlog is gekozen als vertrekpunt, omdat in 1917 sprake was van de piek in de verzuiling en vlak hierna de 'Roaring Twenties' ontstond, een periode die zich kenmerkte door veel veranderingen op bijvoorbeeld het gebied van vrouwenrechten, door middel van kiesrecht en buitenshuis werken. Daarnaast kwam de technologie op, zoals de film, kleding werd losser en de jazzmuziek kwam op (Miller, 2003). Het onderzoek is afgebakend met 1960, omdat er tot deze periode sprake was van de sterkste verzuiling en de aandacht voor kuisheid en zedelijkheid. Rond 1960 vindt de seksuele revolutie plaats en is sprake van ontzuiling en secularisering (Schuyt & Taverne, 2000). Met behulp van een katholiek tijdschrift, geschreven

voor onderwijzers, kan een historisch beeld worden geconstrueerd over de begrippen zedelijkheid en kuisheid en welk opvoedgedrag van de onderwijzers hiervoor belangrijk werd geacht. Dit kan laten zien hoe op het moment van schrijven werd gedacht over welke kennis belangrijk werd geacht voor kinderen en jongeren. (Rietbergen, 2020) Op basis van de literatuur wordt verwacht dat er sprake is van veranderingen door de maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de invloed van de oorlog, en de technologische ontwikkelingen die tussen beide periodes plaats hebben gevonden. Weinig wetenschappelijke onderzoeken richten zich op kuisheid en zedelijkheid. Daarom tracht dit onderzoek een bijdrage te leveren aan de kennis over deze begrippen in de tijdsperiode tussen 1914 en 1960, de periode voor de seksuele revolutie. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen de periode 1914-1924 en 1950-1960.

Dit onderzoek levert een bijdrage aan het PhD-project van Bente Ooms dat gaat over de pedagogiek van het naakte kind. De resultaten die in dit onderzoek naar voren komen, kunnen bijdragen aan een beeld van de ontwikkeling die heeft plaatsgevonden op het gebied van opvattingen over seksualiteit en jeugd in de katholieke kerk.

De hoofdvraag van dit onderzoek is: *Wat was de rol van de begrippen kuisheid en zedelijkheid in het tijdschrift 'Ons eigen blad' geschreven voor katholieke scholen en kloosters in de tijdsperiode 1914 tot 1960?* Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende drie deelvragen:

- Welke betekenis wordt er aan de begrippen zedelijkheid en kuisheid gegeven in de tijdsperiode 1914-1960?
- Welk opvoedgedrag is verbonden met zedelijkheid en kuisheid in de tijdsperiode 1914-1960?
- Welke invloeden op zedelijkheid en kuisheid zijn er in de tijdsperiode 1914-1960?

Theoretisch Kader

Katholiek Nederland in de Jaren 20 en 30

Door de pacificatie van 1917 werd de verzuiling in Nederland versterkt. Katholieke scholen en media kregen hierdoor een zelfstandige positie binnen onderwijs en opvoeding (De Jong, 2017; Lijphart, 2008). De jaren 20 en 30 kenmerken zich in de geschiedenis als een periode die achteraf gezien beschreven wordt als de tijd van het ‘rijke roomse leven’ (Westhoff, 1996). In de encycliciek *Casti Connubii* (1930) werd seksualiteit uitsluitend geaccepteerd binnen het huwelijk en gericht op voortplanting, waarbij volledige beheersing van lichamelijke verlangens centraal stond (Westhoff, 1996). Voorbeelden hiervan zijn dat onanie (masturbatie) tijdens de puberteit gezien werd als een ernstige zonde en dat geboortebeperving alleen aanvaardbaar was wanneer deze via onthouding plaatsvond (Westhoff, 1996).

Katholiek Nederland in de Jaren 40 en 50

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond binnen katholieke kringen de vrees voor zedelijke verwildering, onder meer door toenemende echtscheidingen en ongeoorloofde geboortebeperving (Westhoff, 1996). Er werd opgeroepen tot een geestelijke vernieuwing en het verbeteren van het leven als katholiek (Westhoff, 1996). In 1948 pleit Fortmann voor een nieuwe kijk op seksualiteit. Fortmann (1948) ziet seksualiteit niet als een probleem of zonde, maar als een wezenlijk aspect van het menselijke leven dat kon worden ontwikkeld tot een deugd: kuisheid. Tegelijkertijd begint de onvrede over de seksuele opvoeding onder de katholieken toe te nemen, wat vanaf de jaren zestig leidt tot ingrijpende veranderingen (Westhoff, 1996).

Psychoanalyse

De psychoanalyse van Freud is relevant voor dit onderzoek, omdat deze uitgaat van aangeboren seksuele driften die door maatschappelijke normen worden gereguleerd (Jung &

Read, 2018). Binnen katholieke kringen werd Freud in de jaren twintig en dertig sterk bekritiseerd vanwege zijn opvattingen over seksualiteit en religie als ontwikkelingsstoornis, wat bijdroeg aan het benadrukken van zedelijkheid en kuisheid als normerend kader (Westhoff, 1996). De katholieke kritiek richtte de nadruk op dat seksuele verlangens de oorzaak zijn van psychische stoornissen en dat zijn visie de vrije wil ondermijnde (Schneider, 2024). Hoe sterker de psychoanalytische theorie van Freud werd gezien als de seksuele driften die aan de basis liggen van bijna alle menselijke handelingen, hoe groter de kritiek vanuit de katholieken was (Schneider, 2024).

Zedelijkheid

Het eerste aspect dat centraal staat in dit onderzoek is zedelijkheid. In 1948 beschrijft Fortmann zedelijkheid als het streven naar zowel de houding als het gedrag zoveel mogelijk in te richten naar wat als juist wordt beschouwd (Fortmann, 1948, p.231). In brede zin wordt naar zedelijkheid verwezen als wat in de katholieke kerk wordt gezien als goed of fout gedrag (Simons, 1966). Hierbij gaat het in dit onderzoek vooral om het seksuele aspect. In dit onderzoek wordt zedelijkheid benaderd vanuit de traditionele katholieke visie, waarin seks buiten het huwelijk, masturbatie, gebruik van anticonceptie en homoseksuele daden in alle omstandigheden verkeerd zijn (Keane, 1977). In dit onderzoek wordt zedelijkheid gedefinieerd aan de hand van deze traditionele visie, aangezien dit tussen 1914 en 1960 werd gebruikt. Zedelijkheid gaf aan welk seksueel gedrag als moreel aanvaardbaar werd beschouwd (Simons, 1966). Seksuele opvoeding had in het verleden dan ook vooral het doel om zedelijk gedrag te bevorderen en werd alleen gegeven ter voorbereiding op het huwelijk (Röling, 1994).

In het katholieke geloof wordt de ontwikkeling van deugden gezien als een fundamenteel onderdeel van de zedelijke opvoeding van het kind (Horowski, 2020). Deugden zijn waarden en

karaktoreigenschappen die richting geven aan hoe een mens goed leeft of handelt en wat dus nodig is om tot een zedelijk leven te komen (Ratchford et al., 2023).

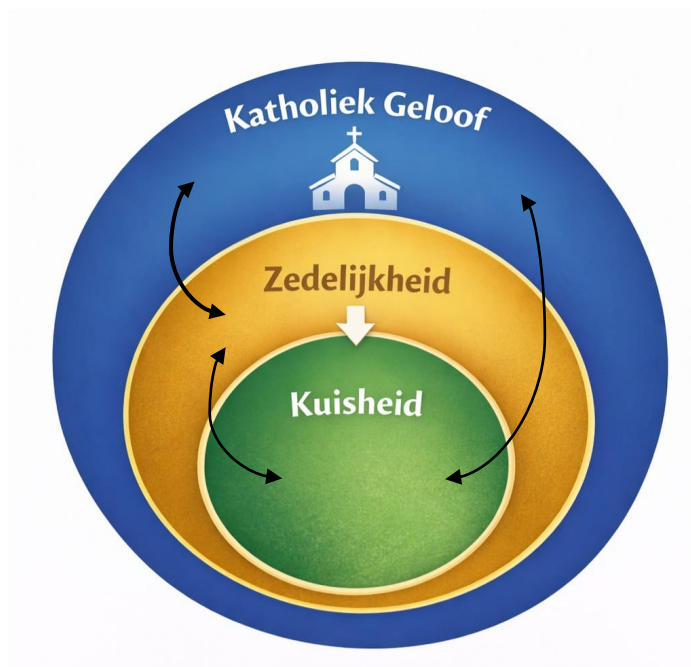
Kuisheid

Het tweede aspect waar in dit onderzoek naar wordt gekeken is het begrip kuisheid. Kuisheid is een breed begrip waar meerdere definities van te geven zijn en waarbij de betekenis door de loop van de tijd is veranderd (Murphy, 2015). Zo wordt kuisheid door Fortmann in 1948 omschreven als “het geslachtsleven opgenomen en veredeld door de liefde van God” (Fortmann, 1948, p.133). Volgens Fortmann betekent kuisheid niet het onderdrukken van gevoelens, maar juist het bewust richten van deze verlangens binnen de grenzen van het geloof (Fortmann, 1948, p.134). Hij benadrukt dat het gaat om een zedelijke zuiverheid op seksueel gebied waarbij de mens zijn seksualiteit bewust afstemt op wat binnen het geloof als moreel juist wordt gezien (Fortmann, 1948, p.233). Dit komt overeen met de definitie die Cavaliero (1963) beschrijft waarbij kuisheid wordt gezien als de zelfbeheersing dat ligt geworteld in de trouw aan Gods bedoeling. Hierbij vult hij aan dat het van belang is dat je respect hebt voor je eigen lichaam, maar ook voor het lichaam van een ander. O’Donovon (1985) beschrijft kuisheid breder en benoemt het als elke manier van denken en handelen die respect toont voor het huwelijk door middel van zelfdiscipline, zelfgave en zelfbeheersing. In de hedendaagse definitie wordt kuisheid vaak in verband gebracht met onthouding van onwettig geslachtsgemeenschap, waarbij zuiverheid en reinheid een belangrijke rol speelt (Murphy, 2015). Zelfbeheersing, zuiverheid en reinheid zijn begrippen die geassocieerd worden met kuisheid en worden daarom gebruikt om deductief te gaan coderen.

In Figuur 1 is een schematische weergave te zien van de begrippen zedelijkheid en kuisheid binnen het katholieke geloof. De witte pijl van zedelijkheid naar kuisheid laat zien dat kuisheid een onderdeel vormt van de zedelijkheid. De zwarte pijlen laten de wederzijdse beïnvloeding tussen de begrippen zien.

Figuur 1

Conceptueel Model van Zedelijkheid en Kuisheid Binnen het Katholieke Geloof

Methode

In dit onderzoek wordt gekeken naar de begrippen kuisheid en zedelijkheid in katholieke tijdschriften geschreven voor onderwijzers. In de eerste helft van de twintigste eeuw speelde de katholieke kerk een belangrijke rol in de opvoeding en in het onderwijs in Nederland (Makosa, 2020). Door de verzuiling ontstonden eigen katholieke scholen en media (Lijphart, 2008). Katholieke tijdschriften waren zo een belangrijke informatiebron. In dit onderzoek wordt

specifiek gekeken naar het tijdschrift *Ons eigen blad* dat zich richt op onderwijsgevende kloosterlingen.

Design

Er is een kwalitatieve thematische inhoudsanalyse uitgevoerd van historische documenten, waarbij een tijdschrift is geanalyseerd. Hierbij is het stappenplan van Kiger en Varpio (2020) voor een thematische analyse gebruikt. Stap één richt zich op het bekend raken met de data. Hiervoor is er onderzoek gedaan in de literatuur en zijn meerdere tijdschriften doorgenomen. Hierna zijn initiële codes gecreëerd. Aan de hand van het onderzoek in de literatuur is gekomen tot een aantal codes en hiermee is begonnen met coderen. Tijdens het coderen kwamen andere bruikbare codes naar voren. Deze codes zijn meegenomen naar stap drie om te komen tot thema's voor codes die bij elkaar pasten. In stap vier zijn thema's herzien en vervolgens in stap vijf gedefinieerd. Hierna is het verslag opgesteld (Kiger & Varpio, 2020). Deze benadering maakt een systemische interpretatie van de bronnen mogelijk en biedt inzicht in hoe de begrippen zedelijkheid en kuisheid in de tijdschriften werden gebruikt.

Selectie bron

In dit onderzoek is het katholieke tijdschrift: *Ons eigen blad; tijdschrift voor onderwijsgevende kloosterlingen* geanalyseerd. Dit tijdschrift is vanaf 1913 tot 1964 maandelijks uitgegeven. Het blad heeft in 1959 een andere naam gekregen en is verdergegaan als 'Jeugd in school en wereld' (Uitgeverij Zwijssen, z.d.). Dat blad wordt momenteel nog zes keer per jaar uitgegeven.

Dit tijdschrift is geselecteerd omdat het is geschreven voor katholieke onderwijzers in Nederland en België en volledig beschikbaar is via Delpher. De analyse betreft uitsluitend

historische bronnen. Vanwege de vele uitgegeven bladen tussen 1914-1924 en 1950-1960 lijkt het type en de hoeveelheid data voldoende te zijn om de onderzoeksvraag te beantwoorden.

Zoekstrategie en Selectieprocedure

Om tot dit tijdschrift te komen zijn de katholieke tijdschriften die te vinden zijn op Delpher en de Koninklijke Bibliotheek doorgenomen. Hier waren veel resultaten en dus is gespecificeerd naar tijdschriften die geschreven zijn voor onderwijzers, omdat scholen een belangrijke plaats innemen bij het opvoeden van kinderen. Op Delpher kwamen hier tien tijdschriften naar voren. Hierna is er gespecificeerd op de tijdsperiode die onderzocht gaat worden. Het tijdschrift '*Ons eigen blad*' is het enige tijdschrift dat de gehele periode van 1914 tot 1960 heeft gepubliceerd en is daarom gekozen voor deze analyse. Het jaartal 1914 is gekozen als vertrekpunt, omdat hier de Eerste Wereldoorlog begint en hierna meer openheid komt op het seksuele gebied door onder andere de Roaring Twenties. Er wordt afgesloten met het jaartal 1960, omdat rond deze tijd de seksuele revolutie begon.

De data zijn verzameld door middel van het systematisch doornemen van alle tijdschriften geschreven tussen 1914-1924 en 1950-1960 van *Ons eigen blad*. Vanwege de omvang van de tijdschriften is gekozen voor analyse van het begin en het einde van de periode, om een vergelijking mogelijk te maken. De dataverzameling vond plaats tussen mei en september 2025.

Analyseplan

Voor de inhoudsanalyse is er hybride gecodeerd. Op basis van de literatuur zijn er een aantal deductieve codes ontstaan. Voorbeelden hiervan zijn reinheid, zuiverheid en zelfbeheersing. Tijdens het coderen zijn nieuwe inductieve codes toegevoegd op basis van verwante onderwerpen, zoals driften, verleiding en genot. De analyse is uitgevoerd met behulp

van het programma ATLAS.ti. Alle tijdschriften in de onderzochte tijdsperiode zijn hierin geplaatst. In eerste instantie is begonnen met het lezen en coderen van de volledige tijdschriften, maar later zijn de gevonden codes in de tijdschriften gezocht met behulp van de zoekstrategie. Vervolgens werden relevante tekstpassages gemarkeerd en werd een code toegekend. Nadat alle tijdschriften zijn gecodeerd, is gekeken naar toegekende codes die overkoepelend werken en hier is een thema aan toegevoegd. Hier zijn onder andere de volgende thema's uit naar voren gekomen: innerlijke vorming, waarden en karaktereigenschappen, de rol van de opvoeder, invloeden van buitenaf en seksuele vorming en gevaren. De codeboom is te vinden in bijlage A.

De thema's in de analyse zijn ontstaan vanuit meerdere verschillende citaten uit de tijdschriften. Door gebruik te maken van meerdere parafrases per thema, inclusief jaartal, aflevering en paginanummer is voorkomen dat de analyse gebaseerd is op een enkele uitspraak en wordt de transparantie en controleerbaarheid vergroot.

Om tot een vergelijking van beide periodes te komen, zijn de periodes allebei apart gecodeerd. Hierna is gekeken welke overeenkomsten en verschillen naar voren zijn gekomen tussen beide analyses. Dit is aan het einde van de analyse opgenomen om te zorgen voor een duidelijk en kort overzicht.

Kwaliteitswaarborging

Door te specificeren naar de tijdsperiode en onderwijzers is één katholiek tijdschrift overgebleven dat in dit onderzoek is geanalyseerd. In dit onderzoek is geprobeerd de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te waarborgen door twee afleveringen van het tijdschrift ook door een andere onderzoeker te laten coderen. Anan de Jong volgt de onderzoeksmaster en heeft twee tijdschriften uit beide tijdsperiodes gecodeerd. Daarnaast heeft zij geholpen bij het kijken naar de opgestelde codeboom. De verschillen die in de analyse naar voren zijn gekomen, zijn

door de onderzoekers besproken en heeft geresulteerd in het aanpassen van de codeboom. Een aanpassing die hierdoor is gemaakt, is het toevoegen van de codes 'seksuele vorming en gevaren' en 'geloofsverlies'. Ook zijn de waarden onderverdeeld in goddelijke, kardinale, sociale en algemene waarden. De begrippen die in dit onderzoek werden onderzocht zijn gedefinieerd en afgebakend zodat de validiteit en betrouwbaarheid gewaarborgd wordt.

Analyse

1914-1924

Betekenis Zedelijkheid

Innerlijk. In 1918 wordt zedelijkheid door de auteurs beschreven als alles wat men zonder aarzeling als goed beschouwd (1918, p.202). Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de gedragingen, maar ook naar de houding en bedoelingen van de persoon. Daarbij wordt benoemd dat wat wij als goed zien te maken heeft met wat ons in de opvoeding is geleerd. (1918, p.202) Deze definitie sluit aan bij de andere katholieke tijdschriften uit het begin van de twintigste eeuw, waarbij de betekenis van zedelijkheid wordt gekoppeld aan het innerlijk van de mens (1921, p.96). De auteurs benadrukken dat het gaat om een houding die van binnenuit wordt gevormd door karakter en wil, godsdienst en het oefenen van waarden en karaktereigenschappen.

Naast de koppeling met het innerlijk, wordt in de tijdschriften ook beschreven hoe het innerlijk van het kind wordt gevormd. In 1915 benadrukt Rombouts, een katholiek pedagoog die zich richt op de opvoeding van kinderen en jongeren, een artikel waarin hij pleit voor meer karakter- en wilsvorming. Hij stelt dat juist gedrag ontstaat door karaktervorming en de ontwikkeling van de wil. Ook in 1921 wordt beschreven dat zedelijkheid zich richt op het vormen van het karakter en de wil van het kind. Hierbij wordt de wil van het kind gezien als de

basis om te komen tot juiste handelingen (1921, p.96). De auteurs benadrukken in 1921 dat bij een kind de ontwikkeling van een goed innerlijk kompas het belangrijkste is, aangezien dit de basis legt voor goed gedrag tijdens de rest van hun leven. Rombouts (1915) benoemt hierbij het belang van dagelijkse oefening. Daarnaast is volgens Rombouts zelfbeheersing een belangrijk onderdeel om te zorgen dat het goede gedrag een gewoonte wordt (1915, p.211; 1916, p.63). In 1921 geven de auteurs van het tijdschrift aan dat opvoeding gericht op juiste gedragingen bestaat uit het voeren van strijd. De negatieve neigingen moeten worden overwonnen en de opvoeder is hierbij volgens de auteurs nodig om de jeugdige te ondersteunen. Volgens de auteurs zijn eigenschappen zoals zelfbeheersing, kuisheid, eerlijkheid en het rekening houden met anderen essentieel om zich te ontwikkelen tot een zedelijk persoon (1915, p.213).

Naast karakter en wil komt in deze periode nog een belangrijk aspect van zedelijkheid naar voren: religie. Rombouts benoemt dat religie ook een belangrijke rol speelt om te komen tot juist gedrag (1915, p.212-213). In 1918 wordt religie wederom genoemd als een belangrijke voorwaarde om zedelijkheid te ontwikkelen. Volgens het tijdschrift van 1918 speelt religie een centrale rol bij het vormen van het innerlijk kompas van mensen. Wanneer religieuze overtuigingen verdwijnen, neemt volgens de auteurs ook de kans af dat iemand handelt op een manier die als juist wordt gezien. Het verlies van religie wordt gezien als een proces dat snel kan verlopen en moeilijk is te stoppen. Er wordt in een tijdschrift dan ook een pessimistisch beeld geschetst; steeds meer mensen zouden hun geloof verliezen. Een citaat dat dit proces ondersteunt is: *'Geloofsonverschilligheid is als 'n besmettelijke ziekte die steeds verder om zich heen grijpt en waartegen niemand immuun is. En waar de godsdienst sterft, daar verdwijnt ook de zedelijkheid'* (1918, p.112). Door de vergelijking met een besmettelijke ziekte wordt benadrukt dat dit proces erg snel gaat en dat er weinig tegen gedaan kan worden.

Samenvattend wordt zedelijkheid gezien als een innerlijk juiste houding, gevormd door karakter, wil en religie. Goed gedrag komt voort uit een innerlijk kompas dat door opvoeding en oefening wordt ontwikkeld. Religie speelt hierbij een centrale rol wordt gezien als voorwaarde voor zedelijkheid.

Waarden en Karaktereigenschappen. De tijdschriften verbinden de betekenis van zedelijkheid aan het bezit en beoefenen van deugden ofwel karaktereigenschappen. Om tot deze karaktereigenschappen te komen moeten er volgens de auteurs geoefend worden en moet de juiste houding worden aangeleerd. Zo stelt de auteur: *'De jeugd bezit uit zichzelf geen deugd: alles moet eerst geleerd worden'* (1915, p.211). Deze uitspraak laat zien dat kinderen niet de natuurlijke karaktereigenschappen bezitten, maar dat dit ontwikkeld moet worden met behulp van de opvoeding. De mens lijkt dus niet van nature goed te zijn.

De opvoeding in waarden wordt gezien als een stapsgewijze ontwikkeling, waarbij aan één karaktereigenschap tegelijk wordt gewerkt. Dit laat zien dat geduld nodig is en dat er ruimte is om te leren van fouten (1916, p.16).. In 1920 komt dit ook weer naar voren en wordt benoemd dat er niet veel karaktereigenschappen tegelijk beoefend moeten worden. Per keer wordt een karaktereigenschap gekozen en deze moet volgens de auteurs eerst goed worden geoefend (1920, p.402). In het tijdschrift van 1914 (p.194-195) wordt door de auteurs een opsomming gemaakt waarbij elke maand aan een andere karaktereigenschap gewerkt kan worden. De volgende waarden en karaktereigenschappen komen aan bod: verdraagzaamheid, goede mening en schietgebeden, gedenken der gelovige zielen, zelfoverwinning, naastenliefde, zich nu en dan iets geoorloofds ontzeggen, geduld, gehoorzaamheid, godsvrucht en bescheidenheid. Op deze manier kunnen in een jaar tijd tien verschillende waarden of karaktereigenschappen op school worden beoefend.

In de tijdschriften van deze periode komen goddelijke, kardinale, sociale en algemene waarden naar voren. De goddelijke waarden die in 1920 (p.257) door de auteurs worden genoemd zijn: geloof, hoop en liefde. Zij beschrijven dat deze karaktereigenschappen zich van nature al in het kind bevinden en het daarom voor hen een natuurlijke zaak is. (1920, p.257) Dit lijkt een ander kindbeeld te zijn dan het geschetste beeld in 1915 waarbij de mens van nature alle karaktereigenschappen moet worden aangeleerd en het kind dus uit hemzelf niet goed lijkt te zijn.

In 1922 (p.220) wordt kort stilgestaan bij de kardinale waarden, die de basis vormen voor goed gedrag: voorzichtigheid, rechtvaardigheid, sterkte en matigheid. De auteurs benadrukken dat kinderen deze waarden door oefening moeten ontwikkelen, zodat ze onderdeel worden van de dagelijkse handelingen. Op deze manier vormen de kardinale waarden, net als bij goddelijke en sociale waarden, als hulpmiddel om te komen tot juist gedrag.

In de tijdschriften komen meerdere keren sociale waarden naar voren. Voorbeelden hiervan zijn beleefdheid, bescheidenheid, voorkomendheid, fatsoen en welgemanierdheid (1914, p.68; 1915, p.210-211). Volgens de auteur zijn deze karaktereigenschappen van bijzonder belang, omdat ze rechtstreeks het juiste gedrag raken. Als algemene karaktereigenschap wordt in 1918 gehoorzaamheid genoemd.

Een belangrijke voorwaarde voor het juiste handelen is volgens de auteurs om eerlijk te zijn. In het tijdschrift van 1920 wordt zedelijkheid zo in verband gebracht met de waarheid. De auteurs benoemen dat wie eerlijk is, die komt dichterbij God en het grootste kwaad komt voort uit de leugen (1920, p.108). Dit laat zien dat opvoeders niet alleen waarden aan de kinderen bij moeten brengen, maar dat ze ook de kinderen moeten leren om eerlijk te zijn. In 1915 komt ook de karaktereigenschap van eerlijkheid naar voren en wordt beschreven dat het liegen zorgt voor

een inbreuk op het karakter van het kind (1915, p.213). Dit laat het belang zien van oprechtheid om te komen tot zedelijkheid.

Kortom, zedelijkheid wordt gevormd door het aanleren en oefenen van waarden en karaktereigenschappen. Hierbij wordt één waarde tegelijk geoefend. In de tijdschriften komen goddelijke, kardinale, sociale en algemene waarden naar voren. Binnen deze periode is een verschillend kindbeeld te zien, waarbij in 1915 alle karaktereigenschappen moeten worden aangeleerd en in 1920 wordt beschreven dat de goddelijke waarden zich van nature al in het kind bevinden.

Betekenis Kuisheid

Kuisheid wordt in deze periode gezien als een waarde die valt onder de zedelijkheid. Zo begint kuisheid volgens de auteurs ook bij de innerlijke houding van een persoon. Vaak wordt bij kuisheid gedacht aan seksuele onthouding, maar de auteurs schrijven in 1920 dat kuisheid niet alleen om deze seksuele onthouding draait, maar zich richt op de zuiverheid van gedachten en stemmingen (1920, p.433). Kuisheid heeft volgens de auteurs invloed op veel aspecten van gedrag, zoals woorden, blikken, gebaren en daden.

Juist Gedrag. Binnen de zedelijke opvoeding komt één waarde naar voren die volgens de auteurs de belangrijkste plaats inneemt: de zuiverheid (1914, p.104). Hiermee wordt bedoeld dat je gedachten en gedrag goed en netjes houdt, en doet wat juist en eerlijk is. In de tekst die over dit onderwerp gaat, wordt benoemd dat de nadruk moet worden gelegd op de versterking van de wil en de zelfbeheersing om tot zuiverheid te komen (1914, p.105). In 1919 komt het belang van zuiverheid wederom naar voren en wordt geschreven dat het hoofddoel van de opvoeding het vormen van een zuiver oordelend geweten is (1919, p.147). Met behulp hiervan kan volgens de auteurs het goede worden gedaan en het kwade worden gelaten. Een synoniem

dat in de tijdschriften voor de zuiverheid wordt gebruikt is reinheid (1919, p.98). Volgens de auteurs zorgt de reinheid voor bescherming van het kind tegen verleidingen (1919, p.94).

Kortom: volgens de auteurs vormt zuiverheid de kern van de zedelijke opvoeding en is versterking van de wil en karakter nodig om te komen tot juist gedrag.

Bescherming door Schaamte. Een ander aspect dat volgens de auteurs nauw samenhangt met kuisheid is schaamte. In het tijdschrift van 1921 (p.324) wordt schaamte benoemd als een belangrijke bescherming van de kuisheid. Zo wordt door de auteurs afkeurend gesproken over het naaktturnen wat zorgt voor het wegnemen van de schaamte. *‘Onder deze omstandigheden moeten wij het naaktturnen afwijzen, des te meer wij daarmee de trouwste bescherming van kuisheid en reinheid wordt geroofd: de schaamte’* (1921, p.324). Dit citaat laat zien dat het naaktturnen wordt gezien als een bedreiging voor wat als juist gedrag wordt gezien. Samenvattend lijkt schaamte een belangrijke factor te zijn voor het beschermen van de innerlijke kuisheid en zorgt dit voor beheersing van gedrag.

Opvoedgedrag Zedelijkheid en Kuisheid

De Rol van de Opvoeder. Volgens de auteurs is zedelijke opvoeding niet mogelijk zonder dat de opvoeder zelf ook leeft volgens de juiste waarden (1914, p.2). Hier komt het voorbeeldgedrag van de opvoeder naar voren. Opvallend is dat de auteurs stellen dat kinderen leren wat juist gedrag is door het observeren van anderen. Dus niet de kennis zelf is het belangrijkste, maar de nadruk ligt op de praktijk (1914, p.53). Dit komt ook naar voren in het tijdschrift uit 1918 waarin wordt genoemd dat het beschouwen en vertellen van juiste handelingen van anderen de leerstof is voor het godsdienstig-zedelijk onderwijs (1918, p.206-207). Daarom heeft volgens de auteurs elk mens een mentor nodig die het kind helpt met wat gezien wordt als juist gedrag (1919, p.217).

Verder schrijven de auteurs dat al vroeg in de opvoeding geoefend moet worden met de karaktereigenschappen, zodat het een vormende invloed heeft op het karakter van het kind. Hierbij wordt benoemd dat het belangrijk is dat dit wordt gedaan met liefde en vertrouwen en niet met vrees en dwang van de opvoeder (1918, p.204). Wanneer er sprake is van liefde voor de opvoeder dan luisteren de kinderen in eerste instantie en gehoorzamen uit eerbied van de persoon, maar wanneer ze ouder worden zal de gehoorzaamheid komen vanuit de intrinsieke motivatie voor het juiste (1918, p.204). Op deze manier groeit gehoorzaamheid vanzelf tot een karaktereigenschap.

Samengevat is voor zedelijke opvoeding het voorbeeldgedrag van de opvoeder nodig en moeten karaktereigenschappen geoefend worden om te komen tot juist gedrag.

Seksuele Vorming. Seksuele opvoeding wordt volgens het tijdschrift in 1917 (p.130) gezien als onderdeel van de godsdienst-zedelijke opvoeding. Daarbij wordt in dit tijdschrift gewaarschuwd voor de grootschalige en gemengde seksuele voorlichting. De auteurs geven aan dat deze voorlichting kan leiden tot nieuwsgierigheid en het stimuleren van seksuele driften. (1917, p.130). Daarom richt het opvoedgedrag zich op het individuele kind. Volgens de auteurs worden kinderen begeleid door opvoeders door passende uitleg te geven op het niveau van het kind, zodat de onschuld en schaamte beschermd blijven (1919, p.438). Seksuele vorming wordt volgens de auteurs stap voor stap overgedragen, passend bij de ontwikkeling van het kind. Daarnaast wordt aangegeven dat het belangrijk is dat opvoeders letten op kleding en gedrag van de kinderen om de zedelijkheid te bewaren. (1925, p.26)

In het kort is volgens de auteurs voorzichtige en individuele seksuele opvoeding nodig, zodat de nieuwsgierigheid van het kind niet te groot wordt en de onschuld en schaamte intact blijft.

Invloeden op Zedelijkheid en Kuisheid

Invloeden van de Oorlog. Volgens de auteurs van het tijdschrift heeft de oorlog een zichtbare invloed op het zedelijk denken van kinderen. Er wordt beschreven dat door de oorlog de opvatting over wat acceptabel gedrag is bij de kinderen is veranderd (1915, p.61). Zo worden in het tijdschrift een aantal voorbeelden gegeven van wat volgens de ondervraagde kinderen in de oorlog wel geoorloofd is, maar in vreedstijd niet. Een voorbeeld hiervan is dat een groot aantal kinderen in het tijdschrift aangeven dat stelen, het nalaten van gebeden en het doden van anderen in de oorlog wel acceptabel is. Opvallend is dat in het tijdschrift ook twee kinderen benoemen dat naastenliefde verboden is wanneer er sprake is van oorlog. Een citaat dat bovenstaande uitspraken ondersteund is: *'Met de omkeer die de oorlog in het ganse dagelijkse leven brengt, ook hun zedelijk inzicht sterk gewijzigd hadden en geneigd waren veel milder te oordelen over morele kwesties dan in vreedstijd'* (1915, p.61). Volgens de auteurs wordt niet alleen het zedelijk denken beïnvloed door de oorlog, maar ook de daden van het kind. (1914, p.63) De auteur beschrijft dat dit het beste te zien is in het spel van kinderen. Zo wordt volgens hem op elke hoek van de straat oorlogje gespeeld met behulp van nep geweren en een team van vijanden.

Samenvattend laten de auteurs zien dat de oorlog invloed heeft op het denken over juist gedrag en op het spel van de kinderen.

Veranderende Maatschappij. In het tijdschrift van 1918 worden zorgen geuit over het verdwijnen van de innerlijke moraliteit door de snel veranderende maatschappij. Door de auteurs wordt een somber beeld geschetst van het toenemende ongepaste gedrag in de moderne wereld (1918, p.89). Ze leggen een verband tussen de maatschappelijke onrust, zoals de wereldrevoluties, en de afname van zedelijkheid (1919, p.93). De auteurs beschrijven een

ontwikkeling die zich over meerdere generaties verspreidt. Zo neemt in de eerste generatie de godsdienst af, maar blijven de normen en waarden rondom wat als juist wordt gezien nog grotendeels in stand. Bij de volgende generatie wordt steeds onverschilliger met het juiste gedrag omgegaan en ontstaat er steeds meer kritiek op de zedelijkheid. Tot de derde generatie waarbij sprake is van openlijke spot en het uitleven van de jongeren. Als conclusie wordt door de auteurs aan gekoppeld dat er bij het missen van de religie de mens niet in staat blijkt te zijn om van nature het goede te doen. Zo stelt de auteur: *‘En dan blijkt het, hoe volstrekt ontoereikend de louter natuurlijke aanleg van de mens is tot het goede, wanneer deze niet door bovenmenselijke idealen tot vruchtbaarheid gebracht, gezuiverd, gesterkt en geheiligd wordt’* (1918, p.112). Daarbij wordt vastgesteld dat in het onderwijs steeds meer sprake is van het tekortschieten van de zedelijke opvoeding (1918, p.117). Ligthart, een protestantse onderwijsvernieuwer, schrijft een artikel in 1916 en lijkt vernieuwend te kijken naar het hebben van zekerheid in het geloof. Zo wordt er door Ligthart geschreven dat er geen sprake van zekerheid kan zijn als het gaat om wat goed en verkeerd is binnen het geloof (1916, p.60). Hiermee laat Ligthart zien dat het nodig is dat de mens zelf ook na gaat denken over wat in het geloof wordt voorgeschreven en wat voor invloed dit heeft op het zedelijk gedrag.

Kortom lijkt het ongepast gedrag steeds meer verspreid te worden en lijkt er op scholen steeds minder aandacht voor wat als juist wordt gezien.

Kunst en Cultuur. De jeugd moet volgens de auteurs beschermd worden tegen schadelijke invloeden op de karaktereigenschappen van het kind. Kunst vormt volgens de auteurs in 1914 een mogelijk risico op schade. De auteurs geven aan dat de jeugd kwetsbaar is als het gaat om invloeden van buitenaf, zoals lectuur en musea, en daarom werd gepleit om actief toezicht te houden en de jeugd weg te houden van deze invloeden met behulp van censuur.

'Inderdaad zijn vele kunstprodukten van alle genres hoogst gevaarlijk. De licht ontvlambare en daardoor ook licht bezoedelde verbeelding der jeugd moet van zulke kunst verre worden gehouden. Nauwkeurig toezicht bij de lectuur, bij bezoeken van muzeïms en kunsttentoonstellingen is dus allernoodzakelijkst' (1914, p.113-114). Hieruit blijkt dat de auteurs kunst niet alleen als ontspanning zien, maar ook als een mogelijke bedreiging op juist gedrag. De kinderen moeten volgens de auteurs dus voor deze invloeden beschermd worden.

De dreiging van negatieve invloeden komt niet alleen voor in de literatuur of in beeldende kunst, maar ook in de muziek (1921, p.160). Volgens de auteurs kunnen alle kunsten gebruikt worden voor ongepast gedrag en wil de kunst het seksuele openlijk behandelen en nieuwsgierigheid opwekken bij de innerlijke verlangens van de jeugd (1919, p.93). Toch benoemen de auteurs dat ook positieve deugden opgewekt kunnen worden door te zingen, zoals de in 1920 genoemde waarden: religieuze toewijding, nationale verbondenheid en saamhorigheid (1920, p.520).

Een andere invloed die kan zorgen voor ongepast gedrag is volgens de auteurs de film. De bioscoop werd in het tijdschrift van 1921 (p.18) gezien als zowel een positieve als gevaarlijke invloed. Zo zien de auteurs de mogelijkheden voor het gebruik in het onderwijs, bijvoorbeeld om kinderen in aanraking te laten komen met historische beelden of beelden over het geloof (1921, p.18). Daarentegen kan de film kinderen blootstellen aan verleidingen (1921, p.21). Daarom benoemen de auteurs dat vanuit de rooms-katholieke kerk niet meegewerkt moet worden aan gemeenschappelijke bioscopen (1921, p.22). Er wordt door de auteurs gepleit voor katholieke "ontwikkelingsbioscopen", zodat films voor kinderen zorgvuldig geselecteerd kunnen worden om zowel plezier te beleven als iets te leren zonder dat de morele ontwikkeling in gevaar komt (1921, p.18-19).

Samenvattend benadrukken de auteurs dat de jeugd beschermd moet worden tegen de schadelijke invloeden van kunst, literatuur, muziek en films die verleidingen op kunnen roepen. Tegelijkertijd kunnen deze invloeden zorgen voor meer saamhorigheid en kan de film helpen bij ondersteunen met beelden over de geschiedenis.

Jaren 50 tot 60

Betekenis Zedelijkheid

Innerlijk. In de tijdschriften van de jaren 1950-1960 wordt zedelijkheid door de auteurs opgevat als het onderscheid tussen goed en kwaad (1960, afl.9; p.413). In 1959 geven de auteurs aan dat zedelijkheid bestaat uit karaktereigenschappen, die goed of slecht kunnen zijn (1959, afl.1; p.18). Hierbij wordt, net zoals in de periode 1914-1924, een verband gelegd tussen zedelijkheid en het innerlijk van de mens. Voor de zedelijke vorming is volgens de auteurs in het tijdschrift een houding van naastenliefde en zelfopoffering nodig (1951, afl.8; p.198). Kortom, zedelijkheid wordt in deze periode gezien als een innerlijke houding van karaktereigenschappen die onderscheid maken tussen wat als goed en als slecht wordt gezien.

Waarden en Karaktereigenschappen. De tijdschriften verbinden de betekenis van zedelijkheid aan het bezit en beoefenen van waarden en karaktereigenschappen. Volgens de auteurs is het nodig dat men hier het hele leven lang blijft oefenen. In 1955 wordt benoemd dat stilstand in de beoefening zorgt voor achteruitgang van het juiste handelen (1955, afl.9; p.391).

In de geanalyseerde tijdschriften van deze periode wordt aandacht besteed aan waarden die hun oorsprong hebben in God zelf. De drie goddelijke waarden zijn: geloof, hoop en liefde (1950, afl.2; p.31). Geloof is volgens de auteurs aanwezig in zowel onderwijzer als leerling, waarbij de onderwijzer op de juiste wijze vanuit God kan zien en vergroot hierbij het verstand van de leerling (1950, afl.5; p.212). Volgens de auteurs is hoop een geschenk van God, dat zowel

onderwijzers als leerlingen helpt vertrouwen te hebben in het bereiken van een goed leven. In het onderwijs helpt hoop kinderen om vol te houden bij het oefenen van karaktereigenschappen en om te leiden tot eeuwig geluk en genade. De waarde die het sterkste motief vormt om te handelen bij kinderen is de liefde (1953, afl.9; p.408). Deze liefde vormt volgens de auteurs samen met rechtvaardigheid de pijlers voor de basis van een goede maatschappij (1950, afl.20; p.641). De waarde van rechtvaardigheid wordt beoefend wanneer we iedereen geven en gunnen waar hij of zij recht op heeft (1950, afl.2; p.31).

Naast deze goddelijke waarden worden door de auteurs ook vier kardinale waarden benoemd. Deze waarden worden gezien als belangrijkste en komen in meerdere tijdschriften naar voren. Het gaat dan om wijsheid of voorzichtigheid, rechtvaardigheid, moed of kracht en matigheid of zelfbeheersing (1960 afl.2; p.75; (1953, afl.9; p.394)). De auteurs benoemen dat om deze kardinale waarden te beoefenen, er sprake moet zijn van nederigheid (1953, afl.9; p.394). Zonder het gebruik van nederigheid kunnen volgens de auteurs deze belangrijkste waarden niet tot uiting komen.

Andere waarden die in tijdschriften naar voren komen zijn beleefdheid en bescheidenheid. De waarde van beleefdheid, bestaande uit zelfbeheersing, naastenliefde en nederigheid, is binnen het Christendom erg belangrijk (1950, afl.13; p.416). Verder komen gehoorzaamheid en verdraagzaamheid ook naar voren als christelijke waarden. Opvallend is dat in het tijdschrift verder niet op deze waarden in wordt gegaan. (1954, afl.5; p.209; 1953, afl.4; p.162).

Kortom, zedelijkheid wordt in deze periode gevormd door het aanleren en oefenen van waarden en karaktereigenschappen. In de tijdschriften worden goddelijke, kardinale en algemene

waarden besproken. Liefde en rechtvaardigheid vormen de basis van een goede maatschappij en hierbij is nederigheid een belangrijk onderdeel.

Betekenis Kuisheid

Geest en Lichaam. In deze periode wordt weinig geschreven over de betekenis van kuisheid. Enkel in het tijdschrift van 1953 komt dit naar voren en benadrukken de auteurs een onderscheid tussen geest en lichaam. Hierbij is volgens de auteurs het geestelijke superieur en kan het lichamelijke zorgen voor zonden. Een citaat waaruit dit blijkt is: *'Kuisheid is liefde. Doch een liefde die, zoals het vuur opwaarts streeft naar de geest, en niet neerwaarts naar het vlees'* (1953, afl.6; p.248). Dit citaat laat zien dat de geest wordt gezien als zuiver en dat het lichaam wordt geassocieerd met verleidingen en gevaar. Kuisheid kan dus worden gezien als het beheersen van lichamelijke verleidingen en het richten van liefde voor wat als juist wordt gezien.

Opvoedgedrag Zedelijkheid en Kuisheid

De Rol van de Opvoeder. Uit de tijdschriften blijkt dat de opvoeder een belangrijke rol speelt in de bevordering van zedelijkheid en kuisheid bij kinderen. Opvoeders moeten de kinderen leren om voorzichtig te zijn in hun gedrag en keuzes, wat helpt om verleidingen te vermijden en gevaren te herkennen. Deze houding van goedheid helpt opvoeders om op een goede manier met kinderen te spreken over wat als juist wordt beschouwd. Het is belangrijk om hier een goede balans in te vinden tussen zwijgen en overdrijven (1954, afl.11; p.499).

Kuisheid kan bij jongere kinderen beter worden beschermd wanneer ze zo min mogelijk met seksuele vorming bezig zijn. Een citaat waaruit dit blijkt is: *'Voor jonge kinderen kan als regel gelden: de kuisheid is bij hen veiliger, naarmate ze er minder aan denken.'* (1954, afl.11; p.488). De auteurs beschrijven dat het nodig is dat er druppelsgewijs informatie moet worden

gegeven wat passend is bij de leeftijd. Daarnaast moet volgens hen juist minder gewaarschuwd worden voor seksuele onderwerpen, aangezien dit zorgt voor nieuwsgierigheid.

Volgens de auteurs is een goede hulp om kuis te leven om je te laten begeleiden en advies te vragen aan ouders of een vaste biechtvader (1950, afl.2; p.32). De nadruk op het krijgen van advies door ouders en een biechtvader laat zien dat er op het gebied van morele en seksuele opvoeding sprake is van een belangrijke autoritaire invloed. Dit laat zien dat de kerkelijke invloed, met name de biechtvader, ook een belangrijke plaats heeft in de opvoedkundige rol.

In 1960 benoemen de auteurs dat er twee belangrijkste manieren zijn om de drang naar het juiste bij kinderen te vormen. Ten eerste wordt benoemd dat het helpend is om in de praktijk de kinderen te stimuleren om zich goed te gedragen. Ten tweede wordt aangegeven dat het belangrijk is om het kind kennis te geven over wat als juist wordt gezien (1960, afl.4; p.166). Een bescheiden opvoeder vindt het niet belangrijk dat hij de erkenning krijgt, maar het belangrijkste is dat het kind goed gevormd wordt (1951, afl.1; p.7).

Samenvattend spelen opvoeders een belangrijke rol in het opvoedgedrag van zedelijkheid en kuisheid. Met behulp van de begeleiding van de opvoeders leren kinderen om voorzichtig te zijn en goede keuzes te maken. Hierbij is het nodig om seksuele vorming in kleine stapjes, passend bij de leeftijd van het kind, aan te bieden. Goed gedrag ontstaat door het kind te stimuleren en kennis te geven over wat als het juiste gedrag wordt gezien.

Dagelijks Gedrag. Een belangrijk uitgangspunt is dat juist handelen volgens de auteurs voortkomt uit het geloof. Geloof wordt niet alleen gezien als een bron van inspiratie, maar ook als een richtlijn voor het dagelijkse handelen. Zo wordt in de tekst benadrukt dat het belangrijk is dat er eerst vertrouwen is in God en dan kan men zich laten leiden door het geloof om goed te kunnen leven volgens de christelijke waarden (1953, afl.2; p.52). Tegelijkertijd stellen de auteurs

dat morele regels hun fundament vinden in de menselijke natuur. Hiermee wordt bedoeld dat bepaalde waarden al in de mens aanwezig zijn en niet expliciet aangeleerd hoeft te worden. Volgens de auteurs is God de uiteindelijke en absolute bron van de moraal (1953, afl.4; p.187). Dus mensen beschikken van nature over een aanleg voor moreel gedrag, maar het geloof speelt een belangrijke rol om de waarden in het dagelijkse leven ook echt toe te passen.

In de tijdschriften komt naar voren dat de morele vorming niet komt door bijzondere daden, maar dat het tot uiting komt in het alledaagse handelen. Het is dus belangrijk dat de opvoeder zorgt voor een stimulering in het oefenen van de waarden in de dagelijkse gedragingen. (1953, afl.10; p.465).

Kort samengevat helpt het geloof bij het geven van richting om de christelijke waarden toe te passen in het alledaagse leven. Daarnaast wordt benoemd dat bepaalde waarden al in de mens aangeboren zijn en dat geloof helpt om te komen tot toepassing van deze waarden.

Kindbeeld. Een belangrijke voorwaarde om tot zedelijkheid te komen, is volgens Gunning, een religieus hervormde hoogleraar theologie, dat er de ruimte moet zijn om fouten te kunnen maken en daarvan te kunnen leren (1951, afl.9; p.199). De mens lijkt hier niet als volledig goed of kwaad te worden gezien. Zo wordt ook in een tijdschrift uit 1960 gesteld: *'Niemand (...) is alleen maar goed of alleen maar kwaad, elk mens is goedheid of slechtheid tesamen'* (1960, afl.9; p.409). Een vraag die hieruit volgens de auteurs voortkomt is wat voor mens iemand moet worden om ervoor te zorgen dat het goddelijk leven volledig in hen kan ontwikkelen. Als antwoord hierop was de deugdenleer één van de allerbelangrijkste wetenschappen volgens De Graauw, omdat die bijdraagt aan de karaktervorming volgens de christelijke idealen (1954, afl.3; p.132).

Daarnaast speelt de onervarenheid van het kind een belangrijke rol als het gaat om het maken van zedelijke keuzes. Een kind komt vaker in aanraking met nieuwe en onbekende situaties dan een volwassene. Het kind leert volgens de auteurs door zijn eigen ervaringen en door het contact met anderen (1960, afl.4; p.166). Hierdoor leert het kind keuzes te maken op basis van de eerdere kennis die hij of zij heeft opgedaan. In het tijdschrift wordt aangegeven dat het zedelijk leven ontstaat door strijd en dat er sprake is van zedelijke groei wanneer het kind zelf moet kiezen of beslissen (1959, afl.1).

Kortom wordt in de tijdschriften aangegeven dat de mens zowel goede als kwade waarden bezit en dat het belangrijk is dat er ruimte mag zijn om fouten te maken. Daarnaast leert het kind door zelf ervaringen op te doen.

Invloeden op Zedelijkheid en Kuisheid

Veranderende Maatschappij. In 1959 (afl.5; 225) lijkt een verschuiving te ontstaan in de benadering van de godsdienst-zedelijke vorming van de jongeren. Waar voorheen de jeugd zich aan moest passen aan de pedagogische ideeën van de volwassenen, geven de auteurs nu aan dat deze ideeën aangepast moeten worden aan de hedendaagse jeugd. Het volgende citaat zorgt voor ondersteuning: *'Zulke verschijnselen moeten ons alarmeren en er ons aan herinneren dat wij bij de godsdienst-zedelijke vorming van de jeugd niet vast moeten blijven houden aan voor ons vaststaande pedagogische ideeën, maar ons aanpassen aan de behoeften van de jeugd van nu'* (1959, afl.5; p.225). Dit citaat laat een duidelijke verandering zien waarbij meer aandacht is voor de benadering waarbij meer aangepast gaat worden richting wat de jeugd nodig heeft.

In het tijdschrift van 1953 komt een bezorgdheid naar voren als het gaat om de rolpatronen van meisjes. Er is een verschuiving te zien van de idealen van deze jonge meisjes waarbij ze minder vaak huismoeder willen zijn en vaker een dame die veel bezig is met uiterlijk

en status, stelden de auteurs. Dit komt naar voren in het volgende citaat: *'Ook de meisjeswereld is door de tijdsgeest geïnfecteerd en vele meisjes willen niet meer vrouw en moeder worden, maar 'dame', zoals zij ze zien in film, modeblad en allerlei geïllustreerde bladen.'* (1953, afl.1; p.5). Deze ontwikkeling wordt gezien als iets negatiefs en volgens de auteurs moet hier iets in veranderd worden. Daarom is het volgens de auteurs belangrijk om bij jonge meisjes de vrouwelijke deugden te benadrukken, zoals de liefde voor het gezin en de huishouding, ingetogenheid en moederlijkheid, maar ook op het belang van innerlijke zelfstandigheid (1953, af.1; p,6).

Samengevat komt er meer aandacht voor de afstemming op de behoeften van de huidige jeugd in plaats van op de volwassenen. Tegelijkertijd maken de auteurs zich zorgen om de veranderende rolpatronen van de meisjes.

Kunst en Cultuur. Om tot zedelijkheid te komen, worden in de tijdschriften verschillende opvoedingsmiddelen genoemd. Zo kan de schoolbibliotheek helpen bij zedelijke vorming, want het lezen van boeken kan gebruikt worden om tot waarden te komen (1950, afl.17; p.532+ 1950, afl.18; p.587+ 1954, afl.3; p.181). Een boek dat geschreven is over katholieke jeugdigen om morele ontwikkeling te ondersteunen is het in 1954 geschreven *'Modern youth and chastety'* (1954, afl.5; p.214). In dit boek worden meerdere hoofdstukken besproken die gaan over kuisheid, wat de zedelijke vorming ondersteunt. Ook jeugdliteratuur speelt een belangrijke rol. (1960, afl.3). De verhalen konden jongeren leren denken op innerlijk niveau, wat zo bijdraagt aan de ontwikkeling van het zedelijk leven (1960, afl.3).

Een andere invloed op de zedelijkheid is volgens het tijdschrift het gebruik van film. Zo kunnen misdaadfilms volgens de auteurs zorgen voor een verminderde zedelijkheid. Als voorbeeld wordt het gebruik van misdaad in films genoemd. Door hier aandacht aan te besteden

kan het zedelijk gevoel verzwakken (1950, afl.13; p.428). Zo wordt in 1950 (afl.3, p.428) beschreven dat er een verband te zien is tussen misdadigheid en het vaak bezoeken van films. Het gedrag in de films, zoals misdaad, geweld of seksuele vrijheid kan hierdoor steeds normaler gevonden worden. Dit laat zien dat de film niet alleen als vermaak wordt gezien, maar ook als een mogelijke dreiging op de zedelijkheid. De zedelijkheid is dus kwetsbaar voor externe invloeden en de mens moet hiervoor volgens de auteurs beschermd worden.

Kortom kunnen moderne culturele invloeden zowel positieve als negatieve invloed hebben op de zedelijkheid en kuisheid. Daarom wordt door de auteurs het belang van de bescherming voor deze invloeden benadrukt.

Sport en Spel. Een andere manier om deugden te oefenen die de auteurs van de tijdschriften noemen is het doen van sport. Hierbij wordt sporten niet alleen gebruikt als vrije tijd, maar kan het actief gebruikt worden om te werken aan het beoefenen van de deugden. Dit komt naar voren in het volgende citaat: *‘De sport is een bovendien een bruikbaar middel om deugden te oefenen als geduld, kameraadschap, karaktersterkte, team-spirit, toewijding aan een goede en rechtvaardige zaak’* (1954, afl.3; p.181). De sociale interacties worden gecombineerd met de zelfbeheersing om zo tot morele eigenschappen te komen.

Ook het spel kan invloed hebben op de vorming van het karakter. Zo kunnen waarden en karaktereigenschappen geleerd worden door bijvoorbeeld samen te werken aan hetzelfde doel bij groepsspellen. (1950, afl.7, p.533)

Invloed van Omgeving. De verantwoordelijkheid van de zedelijke invloeden ligt vooral in de intieme gezinssfeer. Ouders, waar mogelijk de moeder, moeten de jongeren tegen deze invloeden beschermen (1955 afl.9; p.389). Ook de sfeer waarin kinderen opgroeien heeft een belangrijke invloed op het zedelijk leven. In het tijdschrift wordt benoemd dat in de puberteit

leeftijdsgenoten en de omgeving het zedelijk gedrag van de jeugdige beheersen (1960, afl.9; 412).

Seksuele Vorming en Gevaren. Volgens de auteurs mag seksuele opvoeding niet iets losstaand zijn, maar moet het worden geïntegreerd in de godsdienst-zedelijke opvoeding (1954, afl.11; p.488). Het tijdschrift stelt dat wanneer de godsdienst verdwijnt dan verliest het zedelijk leven zijn stabiliteit en keren de mensen zich tegen elkaar als wolven: *'homo homini lupus'* (1954, afl.3; p.116). Deze vergelijking met wolven laat zien dat er de overtuiging heerst dat een verlies van de religieuze leidraad resulteert in chaos.

In het tijdschrift uit 1950 (afl.6; p.236) wordt een reactie gegeven op het boek *"uw deel in dit leven"*, geschreven door Dupuis. Dupuis was een arts die na de oorlog in protestantse kringen een belangrijke stem had in meer openheid rond seksualiteit. In het boek wordt open gesproken over masturbatie, voorbehoedsmiddelen en waar deze te krijgen zijn. Deze openbaarheid en verkrijgbaarheid wordt door de katholieke opvoeders als onzedelijk gezien en wordt in deze tijd nog niet geaccepteerd. Daarom wordt er voor de opvattingen in dit boek gewaarschuwd. Een voorbeeld hiervan is dat Dupuis masturbatie ziet als natuurlijke drift en hij benoemt als enige negatieve argument de egocentrische houding van de persoon. Het goedkeuren van masturbatie staat recht tegenover wat in het katholieke geloof wordt gezien als kuis en zedelijk. In 1953 (afl.9, p.402) wordt over dit onderwerp verdergegaan en wordt door psychologen de bewering geschreven dat *'morele zelfbeheersing ongezond zou zijn, omdat het leidt tot verdringing van natuurlijke driften'*. Hierop wordt door de auteurs gereageerd dat deze vernietigende driften juist moeten worden verdrongen.

Bij seksuele onderwerpen is vaak sprake van geheimzinnigheid en angst van de opvoeders zelf, waardoor kinderen het seksuele als iets zondigs zien. Deze angst kan groeien en

in ernstige gevallen leiden tot neuroses. Volgens de auteurs ontstaat een deel van de neuroses door een te angstige godsdienstige opvoeding met in het bijzonder de overmatige focus op kuisheid. Daarom is het volgens de auteurs van belang dat een wijziging in de godsdienstige en seksuele vorming ontstaat, zodat kinderen niet last hebben van angst in hun relatie met God en het kwaad, maar God te zien als iets goeds en dat er sprake is van zedelijk kwaad (1960, afl.6; p.239).

Samenvattend wordt seksuele opvoeding gezien als een onderdeel van de godsdienst-zedelijke opvoeding. Te vrije ideeën, zoals die van Dupuis roepen in deze periode nog weerstand op bij de auteurs, maar er wordt wel gepleit voor een voorzichtige en individuele manier van seksuele opvoeding.

Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: *Wat was de rol van de begrippen kuisheid en zedelijkheid in tijdschriften voor Katholieke scholen en kloosters in de tijdsperiode 1914-1924 en 1950-1960?* Hiervoor is een kwalitatieve inhoudsanalyse uitgevoerd van het tijdschrift *Ons eigen blad*. De hoofdvraag wordt beantwoord aan de hand van drie deelvragen, gericht op de betekenissen, het opvoedgedrag en de genoemde invloeden op zedelijkheid en kuisheid.

De eerste deelvraag richtte zich op de betekenis die aan zedelijkheid en kuisheid werd gegeven in beide perioden. Uit de analyse blijkt dat zedelijkheid wordt opgevat als een innerlijke houding die richting geeft aan juist handelen. In de periode 1914-1924 wordt beschreven dat zedelijkheid niet uitsluitend is gekoppeld aan zichtbaar gedrag, maar ook aan bedoelingen en houding. Deze houding wordt gevormd door karakter en wil, het oefenen van waarden en karaktereigenschappen en religie. De wil van het kind wordt gezien als de basis om

te komen tot juist handelen, waarbij dagelijkse oefening van belang is. Zedelijkheid ontstaat door het aanleren en oefenen van waarden en karaktereigenschappen, waarbij telkens één waarde centraal staat. Eigenschappen als zelfbeheersing, kuisheid, eerlijkheid en het rekening houden met anderen worden essentieel beschouwd om te ontwikkelen tot zedelijk persoon. Religie speelt in deze periode een centrale rol en wordt gezien als het fundament van zedelijkheid. Het verlies van religie wordt gezien als een bedreiging voor juist gedrag. In 1950-1960 blijft karaktervorming een belangrijk onderdeel van zedelijkheid, maar wordt deze beschreven als een proces dat het hele leven doorgaat. Waarden als liefde en rechtvaardigheid vormen de basis van een goede maatschappij, waarbij nederigheid als een essentieel onderdeel wordt benoemd. De tijdschriften laten verschillen zien in het kindbeeld. Waar in de periode 1914-1924 de mens wordt gezien als iemand bij wie alle karaktereigenschappen aangeleerd moeten worden, wordt in 1920 en in de periode 1950-1960 benoemd dat bepaalde waarden, met name de goddelijke waarden, van nature al in het kind aanwezig zijn en door opvoeding verder ontwikkeld moeten worden.

Wanneer wordt gekeken naar kuisheid valt op dat dit begrip in beide periodes beperkt wordt besproken. In de eerste periode wordt kuisheid geplaatst binnen de zedelijke opvoeding en verbonden aan innerlijke houding, waarbij de nadruk ligt op zuiverheid van gedachten en stemmingen, en niet uitsluitend op seksuele onthouding, Om kuis te leven is volgens de auteurs de versterking van de wil en zelfbeheersing nodig. Schaamte wordt in deze periode genoemd als een belangrijke bescherming, omdat het helpt om ongewenst gedrag te voorkomen. In de periode 1950-1960 wordt kuisheid veel minder uitgebreid besproken. Alleen in het jaar 1953 komt kuisheid naar voren en ligt de nadruk op het onderscheid tussen geest en lichaam. Hierbij werd de geest gezien als zuiver, terwijl het lichaam werd verbonden met verleiding en gevaar.

Kuisheid werd hier dus opgevat als het beheersen van lichamelijke verlangens en het richten van liefde op het geestelijke.

De tweede deelvraag richt zich op het opvoedgedrag dat werd verbonden aan zedelijkheid en kuisheid. Uit de analyse blijkt dat opvoeders in beide periodes een belangrijke rol spelen in de zedelijke vorming van de kinderen. In de periode 1914-1924 ligt de nadruk op het voorbeeldgedrag van de opvoeder. Kinderen leren wat juist gedrag is door het observeren van anderen. De opvoeder moet zelf volgens de juiste waarden leven en helpt op die manier het kind bij het oefenen van de karaktereigenschappen. De opvoeding moet zich richten op het versterken van de wil, zelfbeheersing en herhaling. Seksuele opvoeding wordt voorzichtig en individueel behandeld, met aandacht voor het beschermen van de onschuld en schaamte. In de tweede periode blijft de opvoeder een belangrijke rol hebben. Zij helpen kinderen om verleidingen te vermijden. Seksuele vorming wordt in deze periode terughoudend en stapsgewijs aangeboden, passend bij de leeftijd van het kind. Daarnaast wordt benoemd dat kinderen leren door ervaring en dat er ruimte moet zijn om fouten te maken. In beide periodes ligt de nadruk op de innerlijke strijd tegen verleidingen, waarbij zelfbeheersing een belangrijke rol speelt. Dit lijkt een paradox te zijn, aangezien ook wordt benoemd dat het kind door en door goed is. Het is opvallend dat er wel sprake moet zijn van zelfbeheersing, wanneer het kind van nature als goed wordt gezien.

De derde deelvraag richt zich op de invloeden op zedelijkheid en kuisheid die de auteurs benoemen. In beide periodes wordt zedelijkheid en kuisheid gezien als kwetsbaar voor invloeden van buitenaf. Er is aandacht voor de moderne invloeden als de media, kunst en literatuur, die zowel positief als een gevaar kunnen vormen. Voor een positieve invloed is zorgvuldige selectie en begeleiding nodig. In de periode 1914-1924 ligt de nadruk sterk op de invloed van de oorlog en de snel veranderende maatschappij. De oorlog heeft volgens de auteurs directe invloed op het

zedelijke denken en het spel van de kinderen. Daarnaast wordt het verdwijnen van religie gezien als een belangrijke oorzaak van zedelijk verval. Kunst, literatuur, muziek en film worden vaak als gevaarlijk beschouwd en censuur en toezicht worden als noodzakelijk gezien om de jeugd te beschermen. In de periode 1950-1960 is bij seksuele opvoeding weerstand tegen te vrije opvattingen, maar tegelijk groeit het besef dat een te angstige benadering schadelijk kan zijn. Opvallend is een verschuiving in het denken over pedagogische ideeën. Zo wordt in de periode van 1950-1960 benoemd dat de jeugd zich niet moet aanpassen aan de volwassenen, maar dat de volwassenen zich aan kunnen passen aan de hedendaagse jeugd.

Samenvattend laat de analyse zien dat de katholieke visie op zedelijkheid en kuisheid in *Ons eigen blad* wordt gekenmerkt door een duidelijke continuïteit. Zedelijkheid werd in beide perioden opgevat als een innerlijke houding die richting geeft aan juist handelen en die wordt gevormd door oefening en religie. Daarbij lag de nadruk op karaktervorming, zelfbeheersing en het aanleren van waarden. Kuisheid kwam in de tijdschriften minder uitgebreid aan bod. Wanneer kuisheid werd besproken, werd deze geplaatst binnen de zedelijke opvoeding en verbonden aan innerlijke zuiverheid en het beheersen van verlangens. Daarnaast blijkt uit de analyse dat zedelijkheid en kuisheid als kwetsbaar werden gezien voor invloeden van buitenaf, zoals maatschappelijke veranderingen, media en kunst. Opvoeding en begeleiding werden daarom belangrijk geacht om kinderen te beschermen en te ondersteunen in hun zedelijke ontwikkeling binnen het katholiek onderwijs.

Discussie

De uitkomst van het onderzoek komt niet geheel overeen met de verwachtingen van de onderzoeker op basis van het literatuuronderzoek. Hierin kwam naar voren dat er tussen de twee tijdsperioden belangrijke veranderingen hebben plaatsgevonden zoals de twee wereldoorlogen en

de opkomst van de technologie. De maatschappelijke ontwikkelingen hebben bijgedragen aan het denken over kuisheid en zedelijkheid, maar er blijft sprake van veel continuïteit in de tijdschriften. Op basis van het literatuuronderzoek werd er verwacht dat er een duidelijker verschil naar voren zou komen. In het literatuuronderzoek is benoemd dat Cavaliero (1963) het belang van zelfbeheersing beschrijft als het gaat om zedelijk en kuis gedrag. Dit komt in beide geanalyseerde periodes regelmatig naar voren.

In beide periodes komt het voorbeeldgedrag van de opvoeder en onderwijzer regelmatig naar voren. Kinderen leren volgens de auteurs door het observeren van anderen. Dit is al een eeuwenlang principe en Aristoteles en Plato benoemen al dat er geleerd wordt door imitatie (Earle, 2003; Kotsonis, 2021). Ook in het huidige denken wordt hier nog van uit gegaan en komt het overeen met de sociale leertheorie van Bandura, die zich richt op het observeren van anderen en ‘modelling’ (Rumjaun & Narod, 2025).

Opvallend is dat in het tijdschrift ook ruimte is voor pedagogen die geen katholiek geloof nastreven. Voorbeelden hiervan zijn Ligthart en Gunning. Zij waren bekende namen in de pedagogiek, maar waren protestants. Interessant is dat deze pedagogen ook richtinggevend waren voor de katholieken. Dit wijst op een bereidheid om verder te kijken dan alleen het katholieke geloof en open te staan voor andere overtuigingen.

Op een breder historisch niveau kan de periode worden geanalyseerd aan de hand van verschillende pauselijke encyclieken. In de jaren 1914-1924 is er nauwelijks aandacht voor seksuele voorlichting. Er is sprake van een zwijgcultuur waarbij de jeugd op seksueel gebied zo weinig mogelijk geïnformeerd werden (Röling, 1994). In 1921 verscheen de encycliek *Sacra Propediem*, waarin paus Benedictus XV (1921) kritiek uit op de kleding van de hedendaagse vrouwen, die volgens hem een schade zijn voor God. Deze encycliek lijkt een reactie te zijn op

de Roaring Twenties waarbij de jeugd en hun kledingstijl vrijer werd. Kort daarna is er meer aandacht voor innerlijke orde en stabiliteit. In 1922 benadrukte de encycliek *Ubi Arcano Dei Consilio* van paus Pius XI (1922) dat na de oorlog innerlijke vrede nodig was en dat dit bereikt kon worden door terug te keren naar het christelijke geloof. De encycliek *Casti Connubii* uit 1930 gaat hierop verder en probeert naar aanleiding van de veranderingen door de Eerste Wereldoorlog de teugels weer strakker te trekken (Westhoff, 1996). Na de Tweede Wereldoorlog is een verschuiving en kwam er weer meer sprake van verwildering van de jeugd, wat voort leek te komen uit de wederopbouw met opkomende welvaart en de jeugdcultuur. De encycliek *Sacra Virginitas* (1954) speelt hierop in en beschrijft dat maagdelijkheid niet noodzakelijk is voor christelijke volmaaktheid. Hierin wordt ook benoemd dat het belangrijk is om wel met jongeren te spreken over kuisheid en seksualiteit, maar dat het met voorzichtigheid en eerbied moet gebeuren. (Pius XII, 1954) Als vervolg wordt in de encycliek *Miranda Prorsus* door paus Pius XII (1957) geschreven dat de opkomende technologie door de kerk verwelkomd werd, maar dat er wel toezicht moest worden gehouden om de kinderen te beschermen van de schadelijke invloeden. Dit komt overeen met het beeld wat in de tijdschriften naar voren komt. Deze invloeden lijken te hebben bijgedragen aan het ontstaan van meer aandacht en openheid voor seksuele voorlichting in de periode 1950-1960.

Beperkingen van het Onderzoek

De resultaten van dit onderzoek bestaan uit de interpretatie van de onderzoeker en moet dus met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Hierdoor kan het leiden tot het interpreteren van de historische tekst op basis van hedendaagse perspectieven. Er kan sprake zijn van een mogelijke vertekening in de interpretatie. De validiteit en betrouwbaarheid is getracht te waarborgen door gebruik te maken van inclusiecriteria, het afbakenen van begrippen en de

interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Met behulp van de inclusiecriteria bleef één tijdschrift over en deze is geanalyseerd in dit onderzoek. De interne validiteit is geprobeerd te waarborgen door de stappen van de analyse te documenteren om de repliceerbaarheid en transparantie te vergroten.

Een punt van aandacht is dat er in dit onderzoek gekeken is naar één tijdschrift. Hierdoor zijn de resultaten niet generaliseerbaar naar het algehele katholieke denken. Toch zijn er belangrijke inzichten gedaan doordat er maandelijks tot wekelijks tijdschriften zijn uitgegeven, waardoor veranderingen in de onderzochte periode zichtbaar worden. Een andere beperking is dat er tussen de gekozen perioden belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen niet zijn opgenomen. Zo heeft zich tussen de onderzochte perioden de Tweede Wereldoorlog afgespeeld.

Implicaties van het Onderzoek

De bevindingen van dit onderzoek laten zien hoe kuisheid en zedelijkheid werden geplaatst binnen de morele en religieuze opvoeding. Hierbij lag de nadruk op innerlijke vorming, karakterontwikkeling en zelfbeheersing. Bij het opvoedgedrag van deze begrippen komt naar voren dat er met name bij de seksuele vorming sprake is van een terughoudende benadering. Het gaat over het beschermen van onschuld, het vermijden van nieuwsgierigheid en stapsgewijze begeleiding. Deze bevinding impliceert dat hedendaagse discussies over seksuele voorlichting niet uitsluitend begrepen kunnen worden als reactie op de huidige maatschappelijke ontwikkelingen, maar mede voortkomen uit langdurige denkbeelden in het katholieke geloof over kuisheid en zedelijkheid binnen de seksuele vorming. Daarmee draagt dit onderzoek bij aan een beter begrip van de historische achtergrond waartegen hedendaagse discussies over seksuele vorming plaatsvinden.

Aanbeveling Vervolgonderzoek

Voor vervolgonderzoek kan het interessant zijn om te kijken naar een ander katholiek tijdschrift in deze tijdsperiode en te kijken naar verschillen en overeenkomsten tussen beide tijdschriften. Daarnaast kan worden gekeken naar een tijdschrift dat is geschreven voor ouders of opvoeders. Dit zou kunnen leiden tot meer inzicht in wat voor rol de context speelt als er wordt gekeken naar verschillende doelgroepen.

Bijlage A

Codeboom 1914-1924

Thema:	Subthema:			Voorbeeld gecodeerd tekstfragment:
Betekenis zedelijkheid	Innerlijk	Karakter en wil		<i>“Wilsenergie [is] levenslang het psychisch krachtstation (...) voor de zedelijke handelingen van 't individu” (1921, p.96)</i>
		Religie		<i>“Geloofsonverschilligheid is als 'n besmettelijke ziekte die steeds verder om zich heen grijpt en waartegen niemand immuun is. En waar de godsdienst sterft, daar verdwijnt ook de zedelijkheid” (1918, p.112)</i>
	Waarden en karaktereigenschappen	Goddelijke waarden	Geloof Hoop Liefde	<i>“De goddelijke deugden van geloof, hoop en liefde zijn het kind ingestort. Daarom gelooft het zoo gemakkelijk de waarheden des geloofs, daarom vertrouwt het onwankelbaar op God, zijn Vader, daarom is God beminnen voor hem een heel natuurlijke zaak” (1920, p.157)</i>
		Kardinale waarden	Voorzichtigheid Rechtvaardigheid Sterkte Matigheid	<i>“alsmede de kardinale deugden van voorzichtigheid, rechtvaardigheid, sterkte en matigheid en de daarmee samengaande deugden” (1922, p.220)</i>

		Sociale waarden		<i>“Desverkiezend kan men ook tot de wilvormende factoren rekenen: bescheidenheid, beleefdheid, voorkomendheid en andere kleine sociale deugden, die door volhardende oefening, evenals iedere kristelijke deugd, en door voortdurende zelfoverwinning tot vaste levensgewoonten worden” (1915, p.210+211)</i>
Betekenis kuisheid	Zuiverheid			<i>“Welnu, de parel der deugden is de zuiverheid” (1914, p.104)</i>
	Bescherming door schaamte			<i>“Onder deze omstandigheden moeten wij het naaktturnen afwijzen, des te meer wijl daarmede de trouwste bescherming van kuischheid en reinheid wordt geroofd: de schaamte” (1921, p.324)</i>
Opvoedgedrag zedelijkheid en kuisheid	Rol van de opvoeder	Voorbeeld		<i>“Zoo is het voorbeeld het uitgangspunt der zedelijke vorming” (1914, p.53).</i>
		Oefening		<i>“leer kinderlike deugden beoefenen, niet vele, maar dezelfde dikwels en goed!” (1920, p.402).</i>
	Seksuele vorming			<i>“De voornaamste kracht der sexuele opvoeding kan dus niet in haarzelve liggen, maar moet verkregen worden uit de godsdienstig-zedelijke opvoeding die aan haar voorafgaat, die haar draagt en steunt, en zonder welke zij in de lucht hangt en weinig hoop biedt op sukses.” (1917, p.130)</i>

Invloeden op zedelijkheid en kuisheid	Invloeden van de oorlog			<i>“Met de omkeer die de oorlog in het ganse dagelijkse leven brengt, ook hun zedelik inzicht sterk gewijzigd hadden en geneigd waren veel milder te oordelen over morele kwesties dan in vreedestijd”</i> (1915, p.61)
	Veranderende maatschappij	Geloofsverlies		<i>“Geloofsonverschilligheid is als ’n besmettelijke ziekte die steeds verder om zich heen grijpt en waartegen niemand immuun is. En waar de godsdienst sterft, daar verdwijnt ook de zedelijkheid”</i> (1918, p.112)
	Kunst en cultuur	Literatuur		<i>“Inderdaad zijn vele kunstprodukten van alle genres hoogst gevaarlijk. De licht ontvlambare en daardoor ook licht bezoedelde verbeelding der jeugd moet van zulke kunst verre worden gehouden. Nauwkeurig toezicht bij de lectuur, bij bezoeken van muzeüms en kunsttentoonstellingen is dus allernoodzakelijkst”</i> (1914, p.113-114)
		Muziek		<i>“Slechte muziek kan den nadeeligsten invloed hebben op het voor muziek zoo ontvankelijk gemoed”</i> (1921, p.160)
		Film		<i>“Maar dan ook is het mogelijk, de bioscoop op te heffen uit het nulniveau der neutraliteit, en veel meer dienstbaar te maken aan de zedelijke vorming; vooral de bijzondere scholen zouden daar een prachtig gebruik van kunnen maken”</i> (1921, p.18)

Codeboom 1950-1960

Thema:	Subthema:		Voorbeeld gecodeerd tekstfragment:
Betekenis zedelijkheid	Innerlijk		<i>“door opvoeding in engere zin de vorming van de mens als zedelijk wezen, de leiding van zijn wil; terwijl het onderwijs rechtstreeks betrekking heeft op de ontwikkeling van de mens als redelijk, verstandelijk wezen, door het aanleren van kundigheden”</i> (1954, afl.3; p.114)
Betekenis kuisheid	Geest en lichaam		<i>“Kuisheid is liefde. Doch een liefde die, zoals het vuur opwaarts streeft naar de geest, en niet neerwaarts naar het vlees”</i> (1953, afl.6; p.248)
Opvoedgedrag zedelijkheid en kuisheid	Waarden en karaktereigenschappen	Goddelijke waarden	<i>“Welke zijn de goddelijke deugden? De goddelijke deugden zijn deze drie; het geloof, de hoop en de liefde.”</i> (1950, afl.2; p.31)
		Kardinale waarden	<i>“Daarom vraagt het onderwijs en zijn problemen niet alleen alle aandacht, maar ook be- dachtzaamheid, voorzichtigheid en wijsheid: cardinale deugden die slechts kunnen opbloeien op het fundament van de nederigheid”</i> (1953, afl.9; 394)
		Algemene waarden	<i>“Wij beoefenen de deugd van rechtvaardig- heid, als wij aan ieder het zijne geven en aan ieder het zijne gunne”</i> (1950, afl.2; p.31)

	Rol van de opvoeder		<i>“De opvoeders mogen daarom ook niet wachten met hun voorlichting, tot zijn het kind betrappen op ongerechtigheden en ze mogen er zich niet van af maken met te zeggen, dat men die dingen moet biechten. Juist wanneer de aanleiding tot voorlichting ligt in de zwakheid van de pupil, moeten zij liever wachten tot hun instructie niet meer in verband wordt gebracht met de fout. Het komt er vóór alles op aan de verhevenheid van Gods werk te laten zien, druppelsgewijs.” (1954, afl.11; p.488)</i>
	Dagelijks gedrag		<i>“De deugd van een mens moet men niet afmeten naar zijn buitengewone inspanningen, maar naar zijn dagelijkse gedragingen” (1953, afl.10; p.465).</i>
	Kindbeeld	Leerproces	<i>“Maar met dat al houd ik vol: waar geen kwade kans is, daar is geen oefening in zedelijke kracht” (1951, afl.8; p.199)</i>
Invloeden op zedelijkheid en kuisheid	Veranderende maatschappij		<i>“Zulke verschijnselen moeten ons alarmeren en er ons aan herinneren dat wij bij de godsdienst-zedelijke vorming van de jeugd niet vast moeten blijven houden aan voor ons vaststaande pedagogische ideeën, maar ons aanpassen aan de behoeften van de jeugd van nu” (1959, afl.5; p.225)</i>
		Rolpatronen	<i>“Ook de meisjeswereld is door de tijdsgeest geïnfecteerd en vele meisjes willen niet meer vrouw en moeder worden, maar ‘dame’, zoals zij ze zien in film, modeblad en allerlei geïllustreerde bladen.” (1953, afl.1; p.5)</i>

	Kunst en cultuur	Literatuur	<i>“een boek over het huwelijk en de daarmee samenhangende vragen, als :de omgang der sexen, verloving, gezinsvorming, het geslachtsleven enz.”. Het boekje pretendeert min of meer de protestants-christelijke moraal inzake verheven, verloven en huwen weer te geven, mogen wij tenminste het zeer waarderende voorwoord van oud-minister Prof. Dr. G. van der Leeuw geloven” (1950, afl.6; p.236)</i>
		Film	<i>“Het gevoel van zedelijkheid wordt afgestompt door minder goede films waar bijvoorbeeld sprake was van misdaad” (1950, afl.13; p.428).</i>
	Sport en spel		<i>“De sport is een bovendien een bruikbaar middel om deugden te oefenen als geduld, kameraadschap, karaktersterkte, team-spirit, toewijding aan een goede en rechtvaardige zaak” (1954, afl.3; p.181).</i>
	Invloed van omgeving		<i>“In de puberteit volstaat de tevredenheid van de ouders niet meer omde jonge mens gelukkig en rustig te maken. Voorlopig is bij dan nog sterk aangewezen in zijn gedrag op de erkennende waardering van zijn leeftijdgenoten, zodat de sociale instantie van omgeving en groeps- genoten voor een groot deel bet zedelijk gedrag beheerst” (1960, afl.9; p.412)</i>
	Seksuele vorming en gevaren	Driften	<i>“Men kan de kuisheid eerst goed beoefenen, als men weet, op welke fronten men strijden moet, welke de zwakke olekken zijn in het</i>

			<i>driftleven. Daartoe is voorlichting onmisbaar vóórdát het driftleven zich doet gelden” (1954, afl.11; p.495)</i>
		Neuroses	<i>“Oordelend naar de gegevens van onze praktijk, menen wij te mogen zeggen, dat de neurosen voor een niet gering percentage haar oorzaak vinden in een te angstige godsdienstige opvoeding in het algemeen, en in het bijzonder in een te angstige opvoeding ten aanzien der kuisheid” (1950, afl.6; p.240)</i>

Referenties

- Angelides, S. (2019). *The fear of child sexuality: Young people, sex, and agency*. University of Chicago Press.
- Bartelink, B., & Knibbe, K. E. (2022). Why the Dutch (think they) break taboos: Challenging contemporary presentations of the role of religious actors in narratives of sexual liberation. *New Diversities*, 24(2), 13-28.
- Benedictus XV (1922) *Sacra Propediem*.
https://www.vatican.va/content/benedict-xv/en/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_06011921_sacra-propediem.html
- Cavaliero, G. (1963). Chastity. *Theology*, 66(516), 225-229.
<https://doi.org/10.1177/0040571x6306651602>
- De Cremer, J. (2012). Is katholiek onderwijs plattelandsonderwijs?. *AGORA Magazine*, 28(1)
- De Jong, W. (2017). *Heer en meester.: Vrijheid van onderwijs 1917-2017*.
- Earle, B. (2003). Plato, Aristotle, and the Imitation of Reason. *Philosophy and Literature* 27(2), 382-401. <https://dx.doi.org/10.1353/phl.2003.0044>.
- Fortmann, H. M. M. (1948). *Kuisheid en de ziel van de jeugd*. In *Dux: Katholiek maandblad voor allen die meewerken aan de vrije jeugdvorming in Nederland en België* (16)2, 133–195. Katholieke Jeugdraad.
- Horowski, J. (2020). Christian religious education and the development of moral virtues: a neo-Thomistic approach. *British Journal Of Religious Education*, 42(4), 447–458.
<https://doi.org/10.1080/01416200.2020.1752618>
- Jung, C. G., & Read, H. E. S. (2018). Freud and Psychoanalysis. In *Routledge eBooks* (pp. 267–280). <https://doi.org/10.4324/9780429492891-17>

- Keane, P. S. (1977). *Sexual morality: A Catholic Perspective*.
- Ketting E. (1990, 1 oktober). *De seksuele revolutie van jongeren*.
<https://ugp.rug.nl/ast/article/view/23468>
- Kiger, M. E., & Varpio, L. (2020). Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131. *Medical Teacher*, 42(8), 846–854. <https://doi.org/10.1080/0142159x.2020.1755030>
- Kotsonis, A. (2021). On the Platonic pedagogical methodology: an alternative to the Aristotelian theory of education. *Ethics And Education*, 16(4), 464–477. <https://doi.org/10.1080/17449642.2021.1965300>
- Krebbekx, W. (2025). Spring Fever in The Netherlands: Framing Child Sexuality in Sex Education and Its Controversies. *Youth*, 5(1), 6. <https://doi.org/10.3390/youth5010006>
- Kwint, I. (2025, 2 april). Is Lentekriebels de juiste manier van seksuele voorlichting? *DIT*.
<https://dit.eo.nl/artikel/lentekriebels-of-niet-hoe-ver-mogen-scholen-gaan-in-het-bespreken-van-seksualiteit-en-relaties>
- Lijphart, A. (2008). *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*.
<https://doi.org/10.5117/9789053563397>
- Long, K. N. G., & VanderWeele, T. J. (2022). Theological Virtues, Health, and Well-Being: Theory, Research, and Public Health. In *Handbook of Positive Psychology, Religion and Spirituality* (pp. 395–409). https://doi.org/10.1007/978-3-031-10274-5_25
- Makosa, P. (z.d.). *St. John Paul II and Catholic Education. A Review of His Teachings: An Essay to Inspire Catholic Educators Internationally*. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1274280>
- Miller, N. (2003). *New World Coming: The 1920s and the Making of Modern America*.
<http://ci.nii.ac.jp/ncid/BA64261879>
- Murphy, J. (2015). *Virtuous necessity*. <https://doi.org/10.3998/mpub.7685052>

- Noot, A. (2010). *Lezen met een roomse bril: opvattingen over literatuuronderwijs in katholieke scholen 1868-1924*. [Thesis, externally prepared, Universiteit van Amsterdam].
Zuidelijk Historisch Contact (ZHC).
- NOS. (2025, 17 april). *Stichting moet van rechter stoppen met verspreiden valse informatie over Lentekriebels*. <https://nos.nl/artikel/2563945-stichting-moet-van-rechter-stoppen-met-verspreiden-valse-informatie-over-lentekriebels>
- O'Donovan, O. (1985). Chastity. *The Furrow*, 727-735.
- Pius XI (23-12-1922) *Ubi arcano dei consilio*
https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19221223_ubi-arcano-dei-consilio.html
- Pius XII (08-09-1956) Miranda Prorsus
https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html
- Ratchford, J. L., Pawl, T., Jeffrey, A., & Schnitker, S. A. (2023). What is virtue? Using philosophy to refine psychological definition and operationalization. *Philosophical Psychology*, 37(8), 2597–2622. <https://doi.org/10.1080/09515089.2023.2203157>
- Rietbergen, P. (2020). *Europe: A Cultural History* (4th ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429450037>
- Robinson, K. H., & Bengtsson, J. (2024). The politics of age in sex and sexuality education for children and young people. In *Sex education* (Vol. 24, pp. 579–584). Routledge.
- Rolies, J., & Van Vught, J. (1986). Kerk en seksualiteit: een conflictueuze relatie. *Tijdschrift Voor Seksuologie*, Jrg. 10(3).

- <https://www.tijdschriftvoorseksuologie.nl/images/content/pdfs/1986-10-3%20Kerk%20en%20seksualiteit.pdf>
- Röling, H. Q. (1994). *Gevreesde vragen: geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland*.
Doi: 9789053560945
- Rumjaun, A., & Narod, F. (2025). Social Learning Theory—Albert Bandura. In *Springer texts in education* (pp. 65–82). https://doi.org/10.1007/978-3-031-81351-1_5
- Sauerteig, L., & Davidson, R. (2009). *Shaping sexual knowledge: A Cultural History of Sex Education in Twentieth Century Europe*. <https://doi.org/10.4324/9780203891407>
- Schneider, A. J. (2024). “Making the Holy Obscene”: A Thematic Analysis of Freudian Psychoanalysis in the Catholic Press. *Integratus*, 2(1), 13–36.
<https://doi.org/10.1521/intg.2024.2.1.13>
- Simons, F. (1966). The Catholic Church and the New Morality. *CrossCurrents*, 16(4), 429–445.
<http://www.jstor.org/stable/24457213>
- Uitgeverij Zwijsen. (z.d.). *Uitgeverij Zwijsen door de jaren heen*. <https://www.zwijsen.nl/over-ons/geschiedenis-zwijsen/>
- Van Ussel, J. M. W. (1968). *Geschiedenis van het seksuele probleem*.
https://www.dbnl.org/tekst/usse002gesc01_01/usse002gesc01_01_0010.php
- Watson, J. B., & Kimble, G. A. (2017). Behaviorism. In *Routledge eBooks*.
<https://doi.org/10.4324/9781351314329>
- Westhoff, H. (1996). *Geestelijke bevrijders: Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*. Pagina 121. Geraadpleegd op 18 juni 2025.